

9-МАВЗУ. НАРХНИНГ МОҲИЯТИ ВА ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Хамидова Зулфия Ахмаджоновна
PhD, доцент

РЕЖА:

1. Нархнинг мазмуни ва объектив асослари

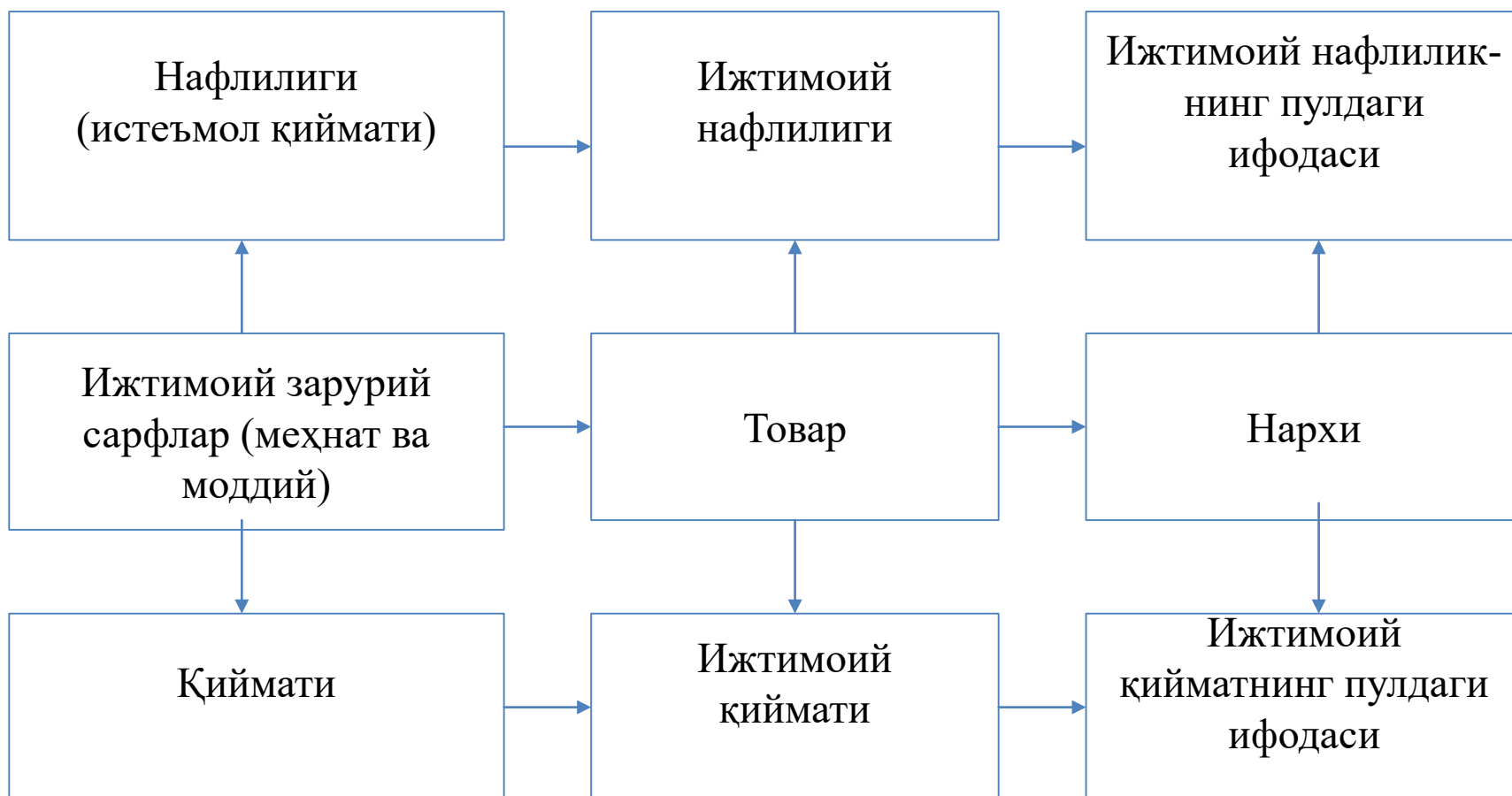
2. Нарх турлари ва уларнинг мазмуни

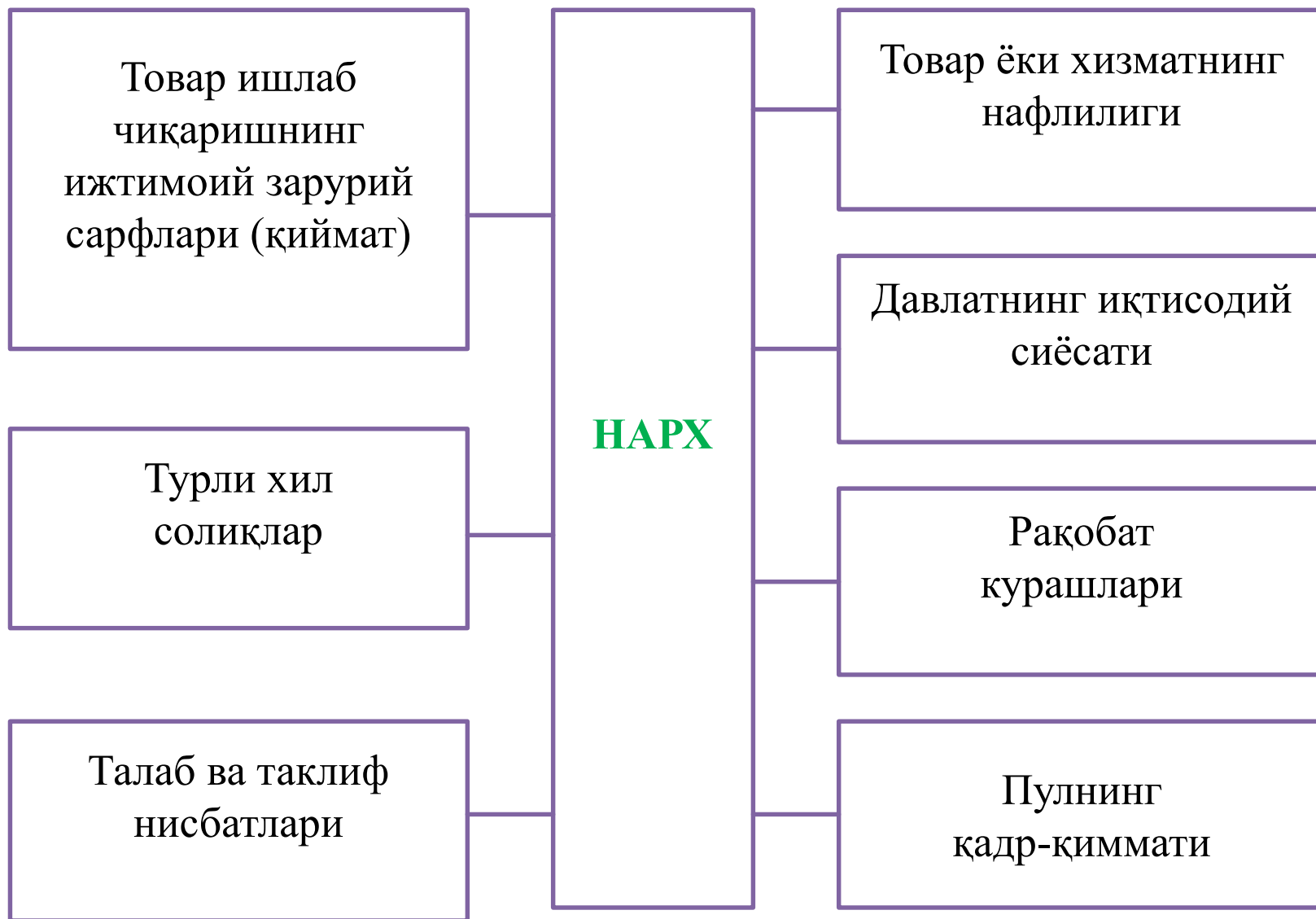
3. Рақобатнинг турли кўринишлари шароитида нархнинг шаклланиш хусусиятлари.

НАРХ – Реал бозор иқтисодиёти шароитида товар ва хизматларнинг ижтимоий қиймати ва ижтимоий нафлилигининг пулдаги ифодасидир

ТОВАРДАГИ ИККИ ХИЛ ХУСУСИЯТЛАРНИНГ НАРХДАГИ ИФОДАСИ

НАРХГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАР

Нархнинг асосий вазифалари

Мувозанатликни таъминлаш
вазифаси

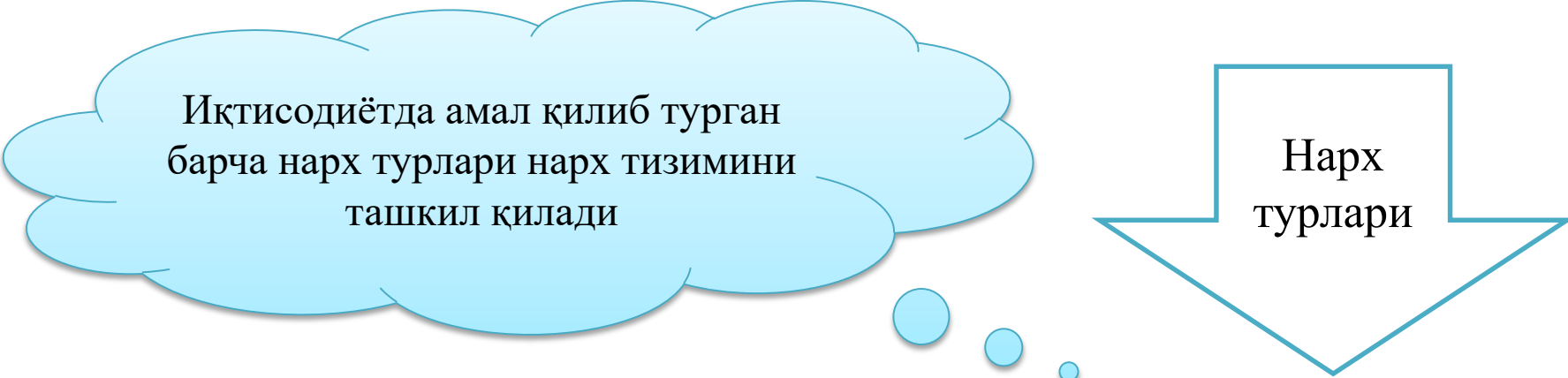
Қиймат ва нафлиликни
ўлчаш вазифаси

Тартибга солиш вазифаси

Рақобат воситаси вазифаси

Ижтимоий ҳимоя вазифаси

Иқтисодиётда амал қилиб турган
барча нарх турлари нарх тизimini
ташқил қилади

Нарх
турлари

Улгуржи нарх – ишлаб чиқарувчилар томонидан катта миқдордаги товарлар бир йўла кўтарасига сотилганда қўлланиладиган нарх.

Шартнома нарх – сотувчи ва харидорнинг розилиги билан белгиланадиган, улар томонидан тузилган шартномада қайд қилинган нарх.

Чакана нарх – товарлар бевосита истеъмолчиларга сотиладиган нарх.

Чегараланган нарх – давлат томонидан юқори ва қуйи чегаралари белгиланиб, шу доирада ўзгариши мумкин бўлган нарх.

Дотацияланган нарх – давлат бюджети ҳисобидан махсус арзонлаштирилган нарх.

Демпинг нарх – бозорда ўз мавқеини мустаҳкамлаш ва рақибларини бозордан сиқиб чиқариш учун фирмалар томонидан фойдаланиладиган махсус нарх.

Нуфузли нарх – сотиш ҳажмини ўзгартирмасдан, юқори фойда олишга эришиш учун фирмалар томонидан фойдаланиладиган нарх.

Эркин бозор нархи – бу талаб ва таклиф асосида вужудга келадиган бозор нархидир.

Худудий нарх фақат маълум худудий бозорга хос бўлиб, у шу худуд доирасидаги омиллар таъсирида ҳосил бўлади. Миллий бозор нархи бир мамлакат доирасида амал қилувчи ва уларнинг хусусиятини акс эттирувчи нархидир.

Жаҳон бозори нархи муайян товарни ишлаб чиқаришга сарфланган байналминал харажатларни, товарнинг жаҳон стандарти талабига мос келиш даражасини ва халқаро бозордаги талаб ва таклиф нисбатини ҳисобга олади.

ДАВЛАТНИНГ НАРХ ОРҚАЛИ ТАРТИБГА СОЛИШИ — бу давлатнинг иқтисодиётга таъсир этишининг асосий кўринишларидан бири ҳисобланади.

Нархни давлат томонидан тартибга солишдан мақсад:

Такрор ишлаб чиқаришнинг зарурий мутаносиблигига эришиш

Инфляция суръатини пасайтириш

Нарх ўсиши ва иш ҳақлари ўртасидаги мутаносибликни таъминлаш

Давлат корхоналарини субсидиялаш

Давлат бюджетига зарур ресурсларни жалб этиш

Нархни тартибга солишнинг тўғридан тўғри усуллари:

Нархни маъмурий ўрнатилиши

Нархни музлатилиши

Нархни юқори даражасини ўрнатиш

Самарадорлик даражасини регламентлаш

Давлат харажатларини тартибга солиш

Амортизация меъёрини ўрнатиш ва б.

НАРХЛАР ҚУЙИДАГИ ЙЎЛЛАР БИЛАН ЭРКИНЛАШТИРИЛАДИ:

Нархларни бирданига ёки
«эсанкиратадиган» тарзда
қўйиб юбориш

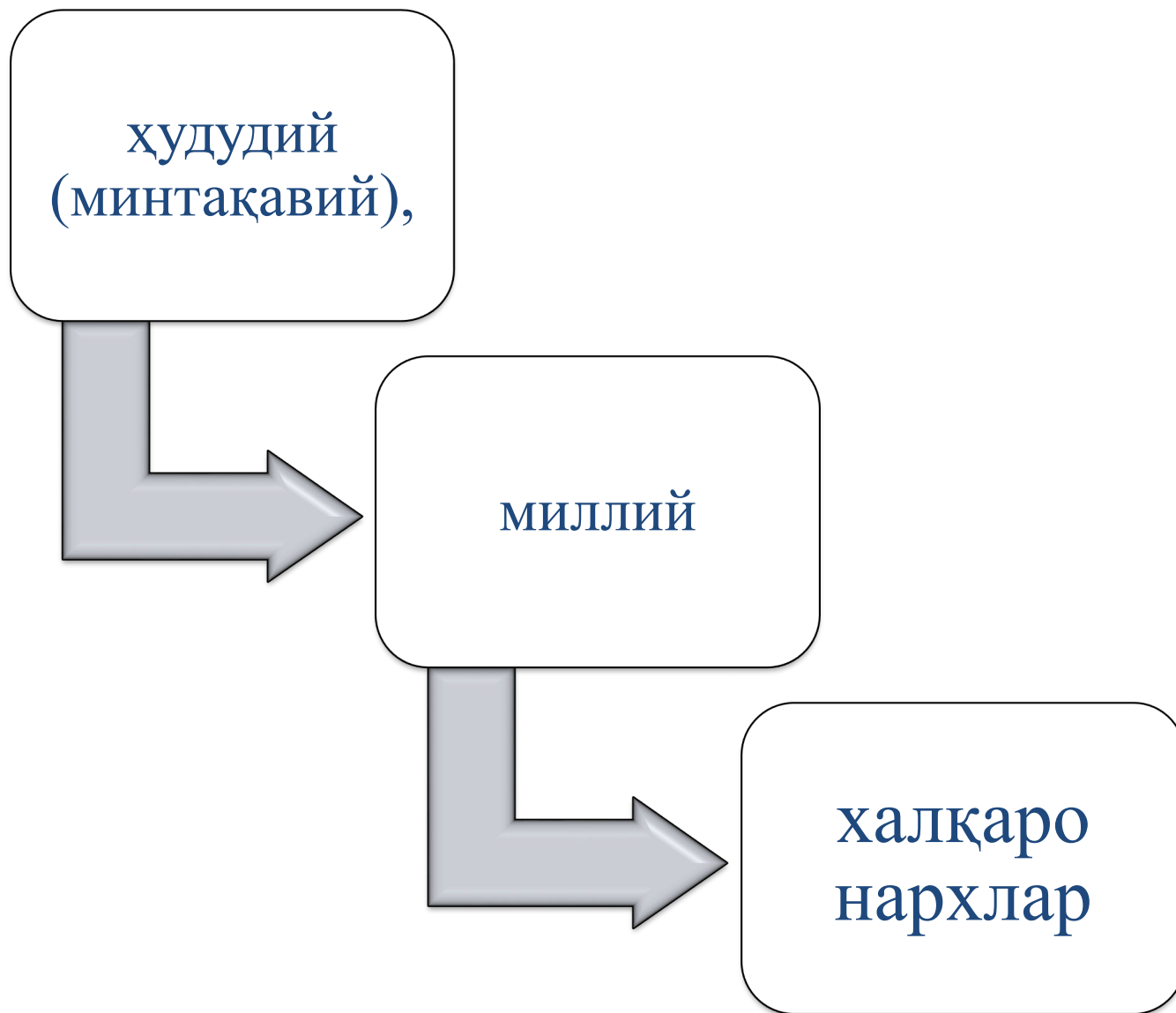

Нархни давлат томонидан
бошқариш ва назорат
қилишни маълум даражада
сақлаб қолиш

Нархларнинг ўсишини
сунъий равишда тўхтатиб
қўйиш

Бозор кўлами бўйича нарх турлари

Рақобатнинг турли кўринишлари

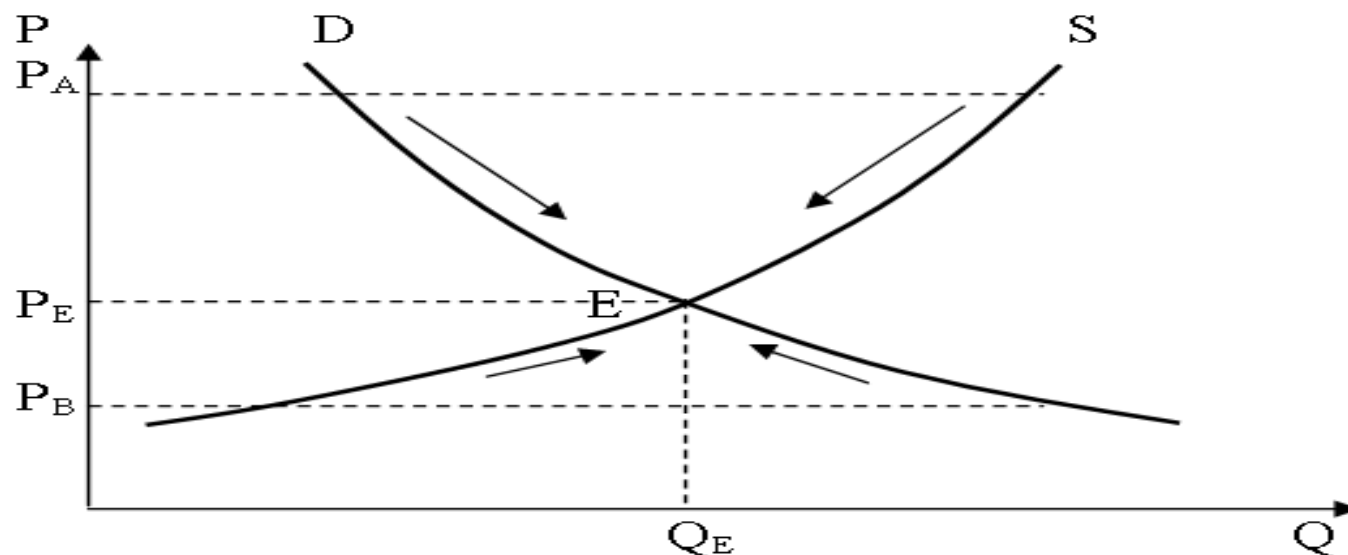
1.

- Мукаммал рақобат

2.

- Номукаммал рақобат

Мукаммал рақобатли бозор шароитида нархнинг шаклланиши

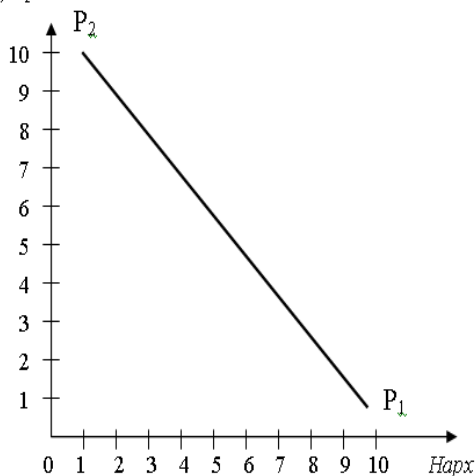
Нархнинг шаклланиши

Монополия шароитида

Оммавий
таклиф бўйича
наrx ўзгариши

Таклиф бўйича наrx эгри чизиги

Таклиф миқдори

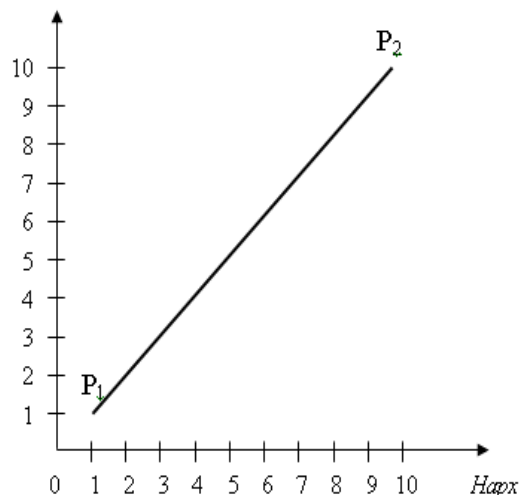

Монопсония шароитида

Оммавий талаб
бўйича
наrxнинг
ўзгариши

Талаб бўйича наrx эгри чизиги

Талаб миқдори

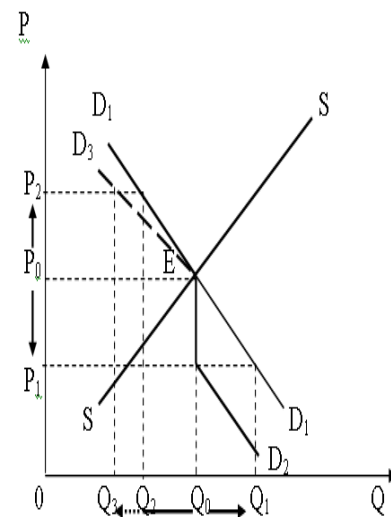

Олигополия шароитида

«Эргашиш»

«Инкор этиш»

Олигополистик бозордаги наrxнинг шаклланишида талаб эгри чизигининг «синиши»

Нархларни эркинлаштириш -

иқтисодий ислоҳотларнинг энг асосий йўналишларидан бири бўлиб, ислоҳотларнинг ижтимоий-иқтисодий оқибатлари кўп жиҳатдан шу муаммонинг ҳал этилишига боғлиқ бўлади.

Нархлар қуйидаги
йўллар билан
эркинлаштирилади:

а) нархларни бирданига ёки
«эсанкиратадиган» тарзда қўйиб
юбориш

б) нархларнинг ўсишини сунъий равишда
тўхтатиб қўйиш

в) нархни давлат томонидан бошқариш ва
назорат қилишни маълум даражада
сақлаб қолиш

Нархларни эркинлаштириш босқичлари

1992 йилнинг бошида

- нархларни эркинлаштиришнинг дастлабки босқичи

1993 йил

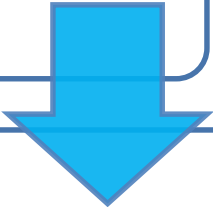
- Нархларни эркинлаштиришнинг кейинги босқичида

**1994 йил октябрь-
ноябрь**

- Нархларни эркинлаштиришнинг навбатдаги босқичи

Ўзбекистонда иқтисодиётни ислоҳ қилишнинг ўзига хос тамойиллари, мамлакатдаги вазият ва аҳолининг турмуш даражаси ҳисобга олиниб, нархларни аста-секинлик билан ва босқичма-босқич эркинлаштириш йўли танлаб олинди.

Нархларни эркинлаштиришнинг дастлабки босқичида (1992 йилнинг бошида) кенг доирадаги ишлаб чиқариш-техника воситаси бўлган маҳсулотлар, айрим турдаги халқ истеъмоли моллари, бажарилган ишлар ва хизматларнинг эркин нархлари ва тарифларига ўтилди. Аҳолини ҳимоялаш мақсадида чекланган доирадаги озиқ-овқат ва саноат товарлари нархларининг чегараси белгилаб қўйилди, айрим турдаги хизматларнинг энг юқори тарифлари жорий қилинди.

Нархларни эркинлаштиришнинг кейинги босқичида (1993 йил) келишилган улгуржи нархларни давлат томонидан тортибга солиш тўхтатилди. Қатъий белгиланган ва давлат томонидан тартибга солиб туриладиган нархларда сотиладиган товарлар ва кўрсатиладиган хизматларнинг сони анча қисқарди.

Нархларни эркинлаштиришнинг навбатдаги босқичида (1994 йил октябрь-ноябрь) халқ истеъмол моллари асосий турларининг нархлари эркин қўйиб юборилди, транспорт ва коммунал хизматларнинг тарифлари оширилди. Шундай қилиб, республикада иқтисодиётни ислоҳ қилишнинг биринчи босқичи нархларни босқичма-босқич (уч босқичда) тўлиқ эркинлаштириш билан тугади.

Фойдали ҳаволалар

- <https://finlit.uz/uz/>
- https://www.profiz.ru/peo/4_2012/ceny_za_rubezhom/
- <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-regulirovaniya-tsen-v-rossii-i-za-rubezhom/viewer>
- <https://be5.biz/ekonomika1/r2015/1436.htm>
- <https://review.uz/uz/post/cenovaya-stabilnost-v-uzbekistane>
- <https://lex.uz/docs/-619936?ONDATE=23.05.1996>
- <https://lex.uz/docs/4600824?query=%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%B0>
- <https://cbu.uz/oz/monetary-policy/concept/>